

ՀԱՅ ՍՈՒՐԻԻ ՍԸ ԴԱՐԱԴԱՐՁԸ

Փոյի խուլ մոնչիւնները դեռ կը լսեմ ընդհատ ընդհատ: Ինձ համար իբրեւ Երասխէ, քանի որ անոր թումբը բարձր մ'է մեծ հայու մը, կամ Հայ մը դարաւոր ամբարտակ է անգուապ ալեաց դէմ:

Հոս կը հանգչի Ս. Սիմէոնի Հայկազը, Մանտուայի քաղցրանուագ կարապի յեռին դիւթանքով: Մենք տեսանք հոս հայ մը պաշտելի՝ սրտերու խորանին վրայ:

Սեպտեմբերի երկուքն էր՝ երբ աստղերու քրիբրուս տակ կը հասնէինք քսան հոգի վենետիկէն և գիւղագնացութեանց տեղերէն Ս. Բենեդիկտոս — փոյ, Մանտուայի մօտ գեղակ մը, ուր կը հանգչի մեզ պէս պանդուխտ հայը:

« Սուրբին ազգակիցներն են, կու գան Հայերը », այս էր կայարանին մէջ խռնուած դիմաւորողներու հրճուալից միմունքը. լի հետաքրքրութեամբ, նոր հիւրերուս հանդէպ, և տարօրինակ խանդավառութեամբ ընկերներցին զմեզ դէպի գիւղակը: Մեր տար ակնկալութիւնը խոր զարմանքի փոխուեցաւ, տեսնելով Մայրաքաղաքի մը վայել պատրաստութիւնները 150,000 լիւրի մօտ ծախքով: « Մենք շատ երախտապարտ ենք, կ'ըսէր ժողովուրդը, մեր երկնային հրաշագործ մեծ պաշտպանին հանդէպ »:

Երկայն փողոցները վենետիկեան գոյն-զգոյն իշխկտրական կանթիւններով խիտ առ խիտ յաղթական կամարներ շինած էին:

Լայնանիստ տաճարի ճակատը լոյսերով ծեփուած էր մարգրտայեռ պսակի նման: Նազելի զանգակատունը՝ արդէն լուսաւոր դրասանգով տեսած էինք հեռուէն, զըմբուխտ ալիքներու մէջէն:

Սակայն մեր սիրտը ուրիշ բան կը փնտռէր, մեր սիրելի ազգայինը. մտանք տաճարը, հրաշակներ տանաւ, երկնանման եկեղեցի. անշուշտ հանճարի մը ծրնունդ էր:

Մուտքի աջ կողմը գեղեցիկ զահաւորակի մը վրայ կը հանգչէր Ս. Սիմէոնը, զուարթ երեսով, համեստ սև սքեմին մէջ. շրջապատեցինք զայն, համարյալներով ողջունեցինք այդ հրեշտակը: Գեղեցիկ տեսարան, ո՞վ կը գուշակէր թէ յետ 900 տարիներու պիտի գայինք զտեսել Լուսաւորչի շատահիղէն ծլած քաղցրարտը ծաղիկ մը օտար կապոյտի տակ, այնքան սիրուած, պաշտուած, և այն՝ ոչ հայ սքեմներէ:

Ամենուս մտածփոփ երեսին վրայ կը դրոշմուէին և կ'անցնէին խոր խորհուրդներու ամպեր, և զայդ կը կարգար՝ զմեզ դիտող լուս և պատկառոտ ամբոխը: Այդ դարադարձը մերն էր, հայու մը համար. այս էր որ խորապէս զմեզ կը հրճուեցնէր:

Քիչ վերջ Պապական Ներկայացուցիչը պիտի հասնէր Միլանաւոր Սվիստէս Ճիորճի. արդէն գիւղը լեցուած էր եպիսկոպոսներով և քահանաներով: Ամբողջ հետզհետէ կը ստուարանար, զանգակները զուարթ կը հնչէին, բազմաթիւ ինքնաշարժներու լայնարաց ցուացիկները սկսան հեռուէն տեսնուիլ վիշապի հրացայտ աչքերու պէս. պաթուցիկներն սկսան թնալ հռուզեռ կրկնապատկել: Ինքնաշարժները մօտեցան, հրապարակ հասան. կեցցեներու և ծափերու աղմուկը կը խառնուէր փողներից ցումիին սուլումներուն. լոյսերը կը դողդղային, երկինք կը մթազնէր, թողաւ չափը կ'որոտար, մինչ հրապարակ աչք և զուգի միայն կար՝ կարծես զարմանքէ քարացած:

Մտանք լուսազարդ եկեղեցին գոհութեան և ողջունի աղօթք մատուցանելու: Գիշերը առաջ կ'երթար, յորդ անձրեւը և յոգնութիւնը ծածկեցին աչքերնիս գիշերային վարագուրով. և ահա թաղմանական լուսութիւն. հեռուէն երբեք երբեք կը լսուէին միայն Փոյի խուլ հառաչները, խորհրդաւոր ոգիներու տխուր երգը բերելով:

Անձրեւալից գիշերուան յալոցեց զուարթ առաւօտ մը: Արփույն ոսկեգիսակ

շողերը կուսական փափկութեամբ րացին մեր բիրերը, վայրկեան մը ցնցուեցանք տեղւոյն նորութեամբ:

Այսօր մեր օրն էր, մենք պիտի փառաւորէինք Հայկազն Սուրբը, հայկական ձայնաւոր պատարագով, որուն համար յատուկ հրաւիրուած էինք:

Լայնախարիսի հսկայ տաճարը նոր

Ս. Սիմէոն Հայկազն

պերճութեամբ կը փայլէր: Կողակի վրայ Պերնինեան* փառքերու մէջ կանգնած էր աւեղարդ Ս. Սիմէոնը, շնորհաբեր աջը

* Եւթօր. — Հոովմայ Ս. Պետրոս եկեղեցւոյն կողակի ոսկեղուազ ամպածրար փառքը՝ զոր շինած է Պերնինի, և երանացուցմանց կամ սրբացուցմանց հանդիսին երկնային կերպարանք կու տայ լոյսերով:

տարածած և ձախով հեղուկ հղնիկ մը գրկած: Անթիւ Զահեր և կանթեղներ պըլպըլով կը ճռնային մեր գլխուն վրայ, և առաստաղի վարդերը կը ժպտէին մայիսեան թարմութեամբ: Լայնաբաց դռներէն ժողովուրդը հեղեղի թափով ներս կը խուժէր:

Շողեկառններով, ինքնաշարժներով հոն թափուած էին Մանտուայէն, Ֆիրրարայէն՝ կղերականներ ու ժողովուրդ, մի միայն իրենց պաշտելի սուրբին ձէսն ու ազգակիցները տեսնելու համար: Յուլիոս Ռոմանսի՝ Միքէլանճելոյի հանճարեղ մրցակցին հրաշակերտը շատ փոքր էր հոն բազմութեան, որ հոն լեցուած անդուստպալիաց պէս դանդաղորէն կը ծփար: Ոչ մէկ անկիւն, ոչ մէկ գետին կը տեսնուէր. խոյակներու և պղնձեայ ճաղերու ծայրերն իսկ մազլցած էին Հայկական ձայնաւորը տեսնելու:

Ժամը տասն էր ճիշդ. կիսաստուեր կամարներէն կը լսուէր հայկական մեղամաղձ երգը, և յանկարծական լուծեան մէջ՝ մանուկներու ձայնը կը բարձրանար կամարէ կամար: Չգեատներու ճորտթիւնը, փափկաճաշակ ձեւը և նոր կերպարանքը հիացման բացազանջութիւններ կը խլէին:

Անոնք ալանջ կը դնէին մեր հնչման, մեր երգերու, անշուշտ բան մը չհասկնալով: Երկայն շրջանով ժողովրդեան խանդավառութեան մէջէն բարձրացանք Դասու:

Պատարագի վսեմ և ծանրացալ աւարողութիւնները՝ սրբազան խոր տպաւորութիւն թողուցին. հոն ամէն շարժում արքայազայել վեհութիւն ունէր, և հաւատացող ժողովրդեան մը քրիստոնէական բարձր զգացումը կ'արտայայտէր:

Ժողովրդեան սէրը և համակրանքը եւս աւելի ամեցաւ մեզ հանդէպ, երբ Մանտուայի աւագերէցը, ամբիոնէն բարձրացուց աջը և ըսաւ.

«Ներկայ ենք կրօնական սրբազան ողբերգութեան մը, որուն զուգ կեցած է Ս. Սիմէոնը, շնորհակալ ըլլալով իւր արեւմտիկներուն ձեռք կողմէ տրուած այնքան

հիւրասիրութեան: Անոնք արժանի են անհուն համակրանքի և սիրոյ, Հայերը, չարչարուած և զրիստոնեայ ժողովուրդ մը, որ իւր պատմութեան դարազրտիւնները յաղթական վկաներու արիւնով կը գրէ:

«Եթէ իւրանտան կոչուեցաւ սուրբերու կղզին, Հայաստան լաւ ևս կրնայ կոչուիլ վկաներու Երկիր. անոր հողը շաղախուած է քաջերու սուրբ արիւնով: Կը տեսնէ՞ք այդ քաղցրանուագ մանուկները. զնացէ՞ք զրկեցէ՞ք զանոնք, համբուրեցէ՞ք անոնց վարդագեղ ճակատները, անոնք մարտիրոսներու զաւակներ են, անոնց հայրերը, մայրերը (ձայնը բարձրացնելով) խողիւտուած են Քրիստոսի և ոչ թէ քաղաքականութեան համար: Գնացէ՞ք համբուրեցէ՞ք վկաններու արեամբ կարմրացայտ անմահ ճակատները. ատոնք կրօնքի ազնուագոյն կապով զօդուած մեր եղբայրներն են, մեր նահատակներու սրբազան շառաւիղները, վասն զի սուրբերը հայրենական սահման չունին, այլ տիեզերական են:

«Կարծես թէ այս մանուկներու մեղեդիին մէջէն կը լսեմ Ս. Սիմէոնի ձայնը, որ իւր քունին մէջ կու լայ, կ'ողբայ. հայրենիքի կարօտն է որ զինքը կը խռովէ, թէ այսօր ալ Քրիստոնեայ ազգերու աչքին տակ կը տեսնէ իւր սիրելիները զայլերու վտնականներէ յօշոտուած: Ո՛վ դառն իրականութիւն ըրիստոնեայ եղբայրներ, մատնուած, լքուած, իրենց ըրիստոնեայ եղբայրներէն... »:

Աւագընդին բառերը արցունքներու և գորովայից հայեացքներու փոխուեցան ժողովրդեան սրտին մէջ. մենք լսեցինք հեծկըլտուցներ և հոն զգայինք իրաւցնէ ըրիստոնեայ եղբայրութեան անկեղծ ցաւը մեր դարաւոր տառապանքին վրայ:

Չպակասեցան շատ մայրեր՝ որ պտոյտի պահուէն չգային ու Հնամբուրէին մեր փոքրիկները, նուէրներ տալ ուզելով:

Եեստ քարոզին, պատարարօրչը Հ. Կարրիէլ Վ. Նահապետեան, իւր պատկառելի վեհ կերպարանքով իշուա ծիրանաւորական գահէն, երգերու հետզհետէ քաղցրանալուն

և արեւելեան խունկի անուշութեան մէջ բազկատարած աւարտեց Ս. Պատարագի մնացեալ մասերը, Երկինք իւր բոլոր հրեշտակներով այնքան վսեմ չէր՝ որքան այդ օր այդ աստուածակերտ տաճարը:

Թափօրը կրկին կազմուեցաւ. ժողովրդեան խանդը ծայր չուէր. թէ՛ հեղեցիին և թէ՛ հրապարակը անհամար քաղաութեամբ լեցուած էր: Երբ մայր դռնէն դուրս ելանք և արեւու տակ ոսկեճամուկ տարազները ճաճանչ արծակեցին՝ շառաշալից ծափահարութիւն մը սկսաւ և «Էկեցէ՛ Հայաստան» գոչեց քաղախուէն ամբոխը:

Ժողովուրդը այնքան սիրեց մեր ծէսն ու զգեստները՝ որ այդ օրէն ի վեր պմէն հանդիսի ստիպուած էինք ներկայ ըլլալ: Յաջորդ օրը Խրիստնաւորը պատարագեց ամենայն շքեղութեամբ և յարաշարժ սպասարներով, սակայն Խատին ծէսը, և ընդհանրապէս այլ ծէսեր, չունին հայկականին խորհրդական հրապոյրը ու վսեմութիւնը:

Այդ օրը ժամանակ ունեցանք տեղւոյն հնութիւններով զբաղելու. յիշաւ իտալիան հրաշալեաց թանգարան մէջ Այդ փոքրիկ գիւղին մէջ կար Բենեդիկտեանց՝ չքնաղ բայց լքուած վանք մը, չորս մեծղի քառանկիւններով, որոնց գեղեցկագոյնը զոթական ճաշակով Ս. Սիմէոն Հայկազնի անուամբ կը կոչուի: Աշխարհ մ'է այդ շէնքը, հսկայ սանդղակներ կ'երկարին դէպի բարձրակամար սրահները, ուսկից ծիով վեհ կը բարձրանար միջին դարուն՝ տեղւոյն Բենեդիկտեանց Աբբան: Հրաշալի եկեղեցիին՝ որ նոյնպէս Բենեդիկտեանց ազօթատեղին էր՝ նուիրուած Ս. Բենեդիկտոսի և Ս. Սիմէոն Հայկազնի՝ Մանտուայի միակ գոհարն է, իւր նկարներով, տաճկանկարներով, փայտաքանդակ դասով և ընդհանուր սքանչելի ճարտարապետութեամբ: Բենեդիկտեանց իտալիոյ ամէն կողմը հրաշալիքներով լեցուցած են:

Եեստ այսքան հանդէսներու կը մնար վերջինը, շքեղագոյնը՝ որ պսակ պիտի կազմէր Ս. Բենեդիկտոս Փոյի գիւղական փառքերուն. — Թափօրն էր այդ:

Երեկոյեան չորսին յանկարծական մազ-
մազ անձրև մը մըր ծրագրերը արեց, գի-
շերը վրայ եկաւ մութ ամպերով, ո՛չ
աստղ, ոչ լուսին. միայն գիւղակին լոյսերը
անհող կը պլլալային և ժողովուրդը ան-
համբեր թափօրին կը սպասէր՝ քանի որ
ղեռ Հայերը հոն էին. կ'ուզէր որ փառքե-
րու մէջ տեսնէր Հայ սուրբը, իրեւ հրե-
ղէն Սիւնը փոյի ալեաց դէմ:

Սիւնուկէին անձրեւը քիչ մը զաղըն-
ցաւ, ահա զանգակները յանկարծական
ուրախութեան փոխուեցան. «Թափօր կ'ու-
զենք, թափօր կ'ուզենք» կ'ազաղակէր
ժողովուրդը:

Մոմերով, ջահերով լուսաւորուած,
երփնազարդ փողոցներու մէջէն յամրաբայլ
տողուեցաւ սրբազան բանակը, շեփորա-
խմբի և երգերու ընկերակցութեամբ: Ս'հ
ցնծութեան ազաղակները կը խառնուէին
փոյին շառաչներու հետ, երթալու համար
հեռուն, հեռուն. կարելի՛ է հոս գտնել
սիրտ մը՝ որ չարոփէ այսքան խանդավա-
ռութեան առջև: Փառահնդ կառքը մը վրայ
Արտաշեսեան պերճութեամբ զարդարուած,
կը հանգչէր Ս. Սիմէոն. ամէնքը անոր
կը նայէին և նա ամենուն, անոր մշտա-
լոյս բերերուն մէջ շատ բաներ կարդա-
ցինք. նա կարօտէն կու լար. այս երկրորդ
անգամ¹ էր որ իւր ազգակիցները այցեւ
լութեան կ'երթային: Երկինքն ալ սկսաւ
ցօղել հանդարտօրէն՝ երբ տաճարին մօ-
տեցած էինք: Այլևս զոհ էր ժողովուրդը.
ամէն ինչ կատարեալ էր:

Փոյի ալիքները ալիքներուն, դարերը
դարերու թող պատմեն Ս. Սիմէոնին հան-
դէսներու հոշակը, որ խալակաւն ամէն
լրագրներու և հանդէսներու մէջ խոր աւ-
ձագանգ գտած էր:

Սկստ. Ծին առաւօտ մինչ գիւղակը
ոսկի երազներով կը ժպտէր՝ տաք համ-
բոյրներ տալով Սուրբ Սիմէոնին՝ կէս սրը-
տով մեկնեցանք դէպի Վենետիկ, Միւխ-

թարեան Մեարանութեան հիմնարկութեան
տարեդարձը մեծահանդէս կատարելու հա-
մար:

Ս'զ հայկազն հոգի, երբ փոյի ալիքները
կտրեա՜ զնա՜ վայրկեան մը ի Ս. Բենեդիկ-
տոս փոյ, լնէական երգիչներէ աւելի քեզ
սիրելի խորան մը կայ, ուխտատեղի մը.
դի՛ր հոն ծագիկ մը, լուսաւորչի որդւոյն
մշտալոյս դամբարանն է այդ:

Հ. Վ. ՅԱՎԱՆԿՅԱՆ

ԱՄԵՆԷՆ ԶՕՐԱՅԻՐ ՓԱՐՈՍԸ

Աշխարհիս ամենէն զօրաւոր փարոսը
կը նկատուի Բարիք-Ալէհի օղային ճա-
նապարհին համար կանգնուածը, որ յետ
երկու տարուան աշխատութեանց՝ զեռ
վերջերս աւարտեցաւ: Ան պիտի ունենայ
մէկ միլեոն մոմի զօրութիւն: Կազմուած
է 8 ուսպնածէներէ, որոնց իւրաքանչիւրին
կեդրոնին մէջ կը գտնուի կամարած և կան-
թեղ մը 120 մամբր: Ուսպնածները (իւ-
րաքանչիւրը 1, 80 մեդր տրամաշափով)
գետեղուած են չորս չորս, այնպիսի ձևով
որ հեռաւորութեան մը վրայ լուսոյ խոր-
ձերը կը միանան՝ զօրաւորագոյն լուսողէն
կեդրոն մը կազմելով: Հակառակ կողմը
կայ անոր նմանը, զարծեալ նոյն խտու-
թեամբ:

Փարոսը ապակեզարդ աշտարակի մը
երևոյթն ունի. բարձրութիւնն է 10 մեդր
և տրամաշափը 5, 50 մեդր: Ան պիտի
գետեղուի Ափրիկէ լեռան վրայ Տիփոնէն
Բէշ Բիլոմեդը հեռաւորութեամբ, և իւր
լոյսը՝ երբ վճիտ է մթնոլորտը՝ տեսանելի
պիտի ըլլայ 300 Բիլոմեդը հեռաւորութե-
նէն, իսկ սովորական մթնոլորտով՝ առ
նուազն 150 Բիլոմեդը հեռաւորութենէն:

Բացատրութիւն փիլիսոփեան կողմերու հանձնարարութեան
(Տես Յերկայ Բազմալեւոյ էջ 312)

1. Հ. Ալեքան շուրջ երեսուն տարի առաջ հոս եկած
և սուրբին երկրպագած էր: (Տես իւր նկարագրութիւնը
Բազմալեւոյ, 1888):

1 — Ատողեր: 2 — Խարխուս: 3 — Վա-
ռուած մոմ: 4 — Կօշիկներ: 5 — Յոցմամա:
6 — Լուսին: 7 — Գրիշ: 8 — Հովանոց:
9 — Շուշեր: 10 — Աշներ: 11 — Զուրը: